

Komentarz egzegetyczny do tekstu: 2 Mojż 3,1-10(11-14)

Ostatnia niedziela po Epifanii – 5 luty 2017

Tłumaczenie 2 Mojż. 3,1-17:

1. A Mojżesz był pasterzem trzody Jetry, swojego teścia, kapłana Midianu.

I poprowadził stado za pustynię i przybył do góry Boga, do Horebu. 2. I ukazał się anioł JHWH jemu w płomieniu ognia ze środka krzaku. I zobaczył, a oto krzak płonący ogniem, a krzak nie zostawał spalony.

3. I powiedział Mojżesz:

Skieruję się i zobaczę widowisko to wielkie: dlaczego nie spala się krzak.

4. I zobaczył JHWH, że skierował się i zawołał do niego Bóg ze środka krzaku i powiedział:

Mojżeszu, Mojżeszu.

I powiedział:

Oto jestem.

5. I powiedział:

Nie zbliżaj się tu. Ściągnij swoje buty ze swoich nóg, ponieważ miejsce na którym stoisz, ziemią świętą ono (jest).

6. I powiedział:

Ja jestem Bóg ojca twojego, Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba.

I zakrył Mojżesz swoją twarz, ponieważ bał się patrzeć na Boga.

7. I powiedział JHWH:

Dokładnie widziałem udrękę mojego ludu, który jest w Egipcie. I usłyszałem ich krzyk z powodu ich poganiaczy, gdyż poznałem jego ból. 8. I zstąpiłem, aby uratować go z ręki Egiptu i wyprowadzić go z ziemi tej do ziemi dobrej i szerokiej, do ziemi płynącej mlekiem i miodem, do miejsca Kananejczyka i Chetyty, Amoryty i Peryzyjczyka i Chiwwity i Jebuzejczyka. 9. A teraz oto krzyk synów Izraela przyszedł do mnie, a także widziałem ucisk, którym Egips uciska ich. 10. A teraz idź, chcę cię postać do faraona, wyprowadź lud mój, synów Izraela, z Egiptu.

11. I powiedział Mojżesz do Boga:

Kim jestem, że pójdę do faraona i wyprowadzę synów Izraela z Egiptu?

12. I powiedział:

Ponieważ będę z tobą, a to (będzie) dla ciebie znak, że ja postać cię abyś wyprowadził lud z Egiptu: służyć będziecie Bogu na tej górze.

13. I powiedział Mojżesz do Boga:

Oto ja przyjdę do synów Izraela i powiem im: Bóg ojców waszych postać mnie do was. I powiedzą do mnie: jakie jest jego imię? Co powiem im?

14. I powiedział Bóg do Mojżesza:

Jestem, który jestem.

I powiedział:

Tak powiesz do synów Izraela: Jestem posłał mnie do was.

15. I powiedział jeszcze Bóg do Mojżesza:

Tak powiesz do synów Izraela:

JHWH Bóg ojców waszych, Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba posłał mnie do was – to imię moje na wieki i to pamięć o mnie z pokolenia na pokolenie.

16. *Idź i zgromadź starszych Izraela i powiedz do nich: JHWH Bóg waszych ojców ukazał się mi, Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba, mówiąc: sprawdziłem co było wam czynione w Egipcie.* 17. *I*

powiedziałem: Wyprowadzę was z udręki Egiptu do ziemi Kananejczyka i Chetyty i Amoryty i Peryzyty i Chiwwity i Jebuzyty, do ziemi płynącej mlekiem i miodem.

Tekst jednostki zachował się w dobrym stanie i nie domaga się korekt.

Uwagi wstępne:

Perykopa kazalna znajduje się w większym fragmencie, obejmującym wersety 3,1-17, który sam w sobie stanowi mozaikę tematyczną (występują w nim tematy powołania Mojżesza, teofanii, zapowiedzi wyprowadzenia z Egiptu, objawienia imienia JHWH i identyfikacji Boga JHWH z Bogiem patriarchów). Już pobieżna lektura pokazuje, że tekst nie jest jednolity, bowiem dużo jest w nim powtórzeń i napięć. Przykładowo we fragmencie występują różnice w użyciu imion Bożych (JHWH i Bóg, hebr. Elohim), werset 15 po raz kolejny wprowadza mowę Boga („I powiedział jeszcze Bóg”), dwukrotnie mówi się o Bogu, który zapoznał się z niedolą ludu i jego krzykiem i o ratunku, który ma nastąpić (w. 7-8 i 9-10). Według w. 8 to Bóg ma wyprowadzić lud, według 10.12 i w. 17 Mojżesz. Tradycyjnie przyznaje się, że fragment stworzony został przez Jehowistę (po 722 roku), który skomponował go z dwóch starszych źródeł – jahwistycznego i elohistycznego. Do jahwistycznego źródła należałyby wersety: 1ab α .2-4a.5.7-8.16-17, natomiast do źródła elohistycznego: 1b β .4b.6.9-15, przy czym w. 15 jest dodatkiem do źródła E, możliwe, że pochodzi on od redaktora jehowistycznego. Do tego zauważyć trzeba, że w. 8 i 17 przypominają pod względem językowym Deuteronomistę. Pierwsze źródło zdaje się tworzyć podstawę, do której dodano elohistyczne uzupełnienia. Źródło jahwistyczne zawierałoby wprowadzenie do całej historii, mowę o ukazaniu się anioła JHWH w krzaku ognistym, obietnicę wyprowadzenia ludu przez Boga i wprowadzenia do ziemi, polecenie przekazania poselstwa starszym Izraela, w którym powtarzana jest obietnica wyprowadzenia z Egiptu i wprowadzenia do kraju. Dokument elohistyczny identyfikuje

świętą ziemię z górą Horeb. Zawiera typowe dla siebie zawołanie przez podwójne wymienienie imienia osoby, do której zwraca się Bóg i odpowiedź powoływanego „oto jestem”. Przedstawia Boga jako Boga patriarchów, a następnie przedstawia polecenie Mojżeszowi wyprowadzenia ludu z Egiptu. Do tego dokumentu należy dialog Mojżesza z Bogiem, wzmianka o kulcie Boga na górze, objawienie imienia „Jestem”. Werset 15 – wprowadzony prawdopodobnie przez redaktora, w którym to następuje dodatkowa identyfikacja Boga praojców, Abrahama, Izaaka i Jakuba z JHWH. Dokument elohistyczny posługuje się tzw. formularzem powołania. Zarówno w 2 Mż 3,9-12 jak i w innych miejscach ST (Sdz 6; 1 Sm 9n; Jr 1) powołanie dokonuje się według konkretnego schematu: powołanie, wniesienie obiekcji przez powoływanego, odrzucenie tej obiekcji przez Boga i danie przez Boga znaku.

Komentarz:

W wersecie 1 znajduje się informacja o tym, iż Mojżesz udał się z trzodą swojego teścia za pustynię. Zwrócenie uwagi na czynność wypasania zwierząt jest ciekawe. Mojżesz upodabnia się do patriarchów z 1 Księgi Mojżeszowej, którzy byli głównie pasterzami. Jest niczym zwykły tułający się Hebrajczyk.

W tekście czytamy, że Mojżesz wyprowadził trzodę „za pustynię”. Ze względu na wieloznaczność przyimka „za” (hebr. achar) wypowiedź może być różnie interpretowana. Najprawdopodobniej Mojżesz wyprowadził zwierzęta na pustynię, tam gdzie znajdowała się góra Horeb. Wydaje się, że udał się w nowe, nieznanie sobie miejsce. Dokument E dodaje, że miało to miejsce na górze Bożej Horeb. Nazwa ta występuje tylko u Elohisty oraz w tekstach deuteronomicznych i deuteronomistycznych. O ile u Elohisty jest stosunkowo rzadka (2 Mż 17,6 i 33,6), to Deuteronomista jednoznacznie identyfikuje ją z górą, na której Bóg się objawił i dał Izraelowi Torę (Dtn 1,2.6.19; 4,10 i inne), a która to góra w dokumencie jahwistycznym i kapłańskim określana jest mianem góry Synaj. Pustynia w ST może występować w ważnym teologicznym znaczeniu. Jest to z jednej strony miejsce niedostatku, doświadczenia udręki, buntu, z drugiej zaś miejsce spotkania z Bogiem i zaznania od niego pomocy. Góra Horeb jest też miejscem objawienia.

Według wersetu 2. Mojżeszowi ukazuje się anioł JHWH. Wypowiedź ta pokazuje, że inicjatywę przejawia tu Bóg. „Anioł JHWH” nie oznacza tu określonego gatunku niebiańskich istot – jak w literaturze żydowskiej okresu Drugiej Świątyni – lecz Bożego posłańca, reprezentanta Boga, dostrzegalny rodzaj Bożego ukazania się. Wersety 2b-3 mówią, że zaskakujące nie było to, że krzak się palił, ale że paląc się nie ulegał spaleni. Nie można zidentyfikować gatunku krzaku. Ze względu na podobieństwo hebrajskiego słowa *sene* do arabskiego *sana*, nierzadko utożsamia się krzak z rodzajem roślin *senna* należącym do rodziny bobowatych, ale dokładna identyfikacja nie jest pewna. Nie ma to znaczenia dla rozumienia tekstu. Niewykluczone, że posłużono się taką właśnie nazwą krzaku (hebr. *sene*) ze względu na podobieństwo brzmienia do słowa *Sinaj*, oznaczającego oczywiście górę objawienia. Historia objawienia w płonącym krzaku

staje się zapowiedzią objawienia na Synaju. Interesujące jest, że doświadczana boskość jest w tym przypadku zawieszeniem normalnego stanu rzeczy, zatrzymaniem się w miejscu, trwaniem. Podobną wizję będzie miał działający o wiele później prorok Zachariasz – według czwartego rozdziału księgi ujrzał on świecznik z płonącymi siedmioma lampami nieustannie zasilany oliwą przez stojące obok drzewa.

W w. 4 Bóg zwraca się do Mojżesza, a ten odpowiada. Jak zostało wyżej wspomniane styl jest elohistyczny.

W wersecie 5. miejsce nazwane jest „ziemią świętą”. Jego świętość polega na Bożym objawieniu i jego obecności, podobnie jak później góry Synaj.

W wersecie 6 znajduje się formuła przedstawienia się Boga, który identyfikuje się z Bogiem patriarchów. Jest to bardzo istotne w kontekście mającego nastąpić zaraz objawienia Bożego imienia. Z drugiej strony przez zwrócenie uwagi na praojców Bóg pokazuje Mojżeszowi, kim on jest – Hebrajczykiem, czyli jednym z tych, którzy zostali wybrani przez Boga i którzy oddawali Bogu cześć.

W wersetach 8-10 znajduje się podwójna zapowiedź wyprowadzenia ludu z Egiptu. Pokazuje ona czym jest zbawienie. Motywem Bożego działania jest współczucie i miłość – jego reakcja na krzyk uciśnionego ludu. Lud jest w takim stanie zniewolenia, że w żaden sposób nie może sam odmienić swej żalosnej sytuacji – ratunek musi przyjść z zewnątrz, od Boga. W zbawczym działaniu nie chodzi wyłącznie o uwolnienie, ale też o obdarowanie dobrem, lud ma bowiem zostać wprowadzony do ziemi płynącej mlekiem i miodem.

W części 11-12 znajduje się rozmowa Mojżesza z Bogiem. Mojżesz zgłasza obiekcyjność odnośnie swojej osoby, czyli możliwości wypełnienia przez siebie misji. Bóg składa mu obietnicę bycia wraz z nim. Już tutaj pojawia się słowo *ehje* („będę”), które pojawi się trzykrotnie w w. 13, w którym Bóg odpowiada na pytanie o imię.

W wersecie 13 Mojżesz znów zadaje Bogu pytanie o imię, motywując to możliwymi pytaniami Hebrajczyków w Egipcie. Pytanie o imię może być dwojako zrozumiane. Na przykład chodzić może o podanie imienia (takie znaczenie miałyby we współczesnej hebrajszczyźnie słowa „ma szmo” występujące w tekście), ewentualnie o znaczenie Bożego imienia.

W przeciwieństwie do tłumaczenia Biblii Warszawskiej w Biblii hebrajskiej imię JHWH nie występuje w wersecie 14. Mamy tam tylko słowa: „jestem, który jestem” (ew. „będę, który będę”) i „jestem posłał mnie do was”. Odpowiedź Boga była różnie rozumiana przez egzegetów. Niekiedy twierdzono, że jest to odmowa podania imienia (w sensie: nie podam imienia – jestem, kim jestem). W kontekście całości, a zwłaszcza w świetle wtórnego w. 15, chodzi raczej o interpretację Bożego imienia. Bóg „jest tym, który jest”, który „będzie” dla Izraela, będzie wraz z nim, przede wszystkim poprzez swoje zbawcze czyny. Możemy porównać negatywne nawiązanie do znaczenia Bożego imienia

w Księdze Ozeasza (Oz 1,9) związanej teologicznie z dziełem elohistycznym, gdzie czytamy „nie będę (więcej) dla was”). Etymologia biblijna łączy imię JHWH z czasownikiem *haja* o znaczeniu „być”, a egzegeci i lingwiści są zgodni, że imię Boże faktycznie pochodzi od tego czasownika.

Werset 15 identyfikuje Boga JHWH z Bogiem ojców. Zapewnienie o imieniu Boga „na wieki” powinno być traktowane jako obietnica.

Wersety 16-17 są poleceniem przekazania Bożego postanowienia zbawienia starszym Izraela.

Podsumowanie

Fragment łączy w sobie wiele wątków. Jest on powołaniem Mojżesza, którego przedstawia jako jednego z Hebrajczyków, potomka patriarchów. Stanowi on wyjaśnienie istoty Bożego zbawienia i jego zapowiedź. Jest też prefiguracją Bożego objawienia na górze Horeb. Mojżeszowi objawione zostaje imię Boże JHWH i zarazem podane jego znaczenie i etymologia. Pochodzi ono od czasownika „być” i oznacza Boże, zbawcze bycie z Izraelem i na jego rzecz. Istotne jest też dokonanie identyfikacji Boga JHWH z Bogiem patriarchów.

Literatura

Polecam zwłaszcza:

W. H. Schmidt, Exodus 1,1-6,30, Neukirchen-Vluyn 1998 (seria *Biblischer Kommentar*).

M. Noth, Das Zweite Buch Mose (Exodus), Göttingen 1988 (seria *Altes Testament Deutsch*).

Autor: Andrzej P. Kluczyński